

Katarzyna Bagan–Kurluta

**UPROWADZENIE DZIECKA ZA GRANICĘ
– PROBLEM W DYSKUSJI NAUKOWEJ
CZY PROBLEM DO ROZWIĄZANIA?**

Próba identyfikacji zjawisk społecznych charakterystycznych dla przełomu XX i XXI wieku prowadzi do konkluzji – w nowe stulecie weszli ludzie bardziej mobilni, zdeterminowani do poszukiwania swego miejsca na ziemi w innych państwach niż państwa ich pochodzenia. Konsekwencje tego wzmożonego ruchu osobowego stały się odczuwalne w sprawach rodzinnych – w kwestiach małżeńskich, ale także w odniesieniu do stosunków między rodzicami i dziećmi. Coraz częściej w mediach pojawiają się informacje o zjawisku wcześniej nieistniejącym, a raczej niedostrzeganym – uprowadzeniach dzieci przez jedno z rodziców, w sytuacjach, gdy związki tych rodziców uległy rozpadowi. Z reguły rodzic niebędący prawnym opiekunem dziecka uprowadza je lub odmawia odesłania go po spotkaniu albo rodzic, główny opiekun dziecka, przeprowadza się i zabiera ze sobą dziecko bez uzyskania zgody drugiego rodzica. Problemem tym w Polsce nie zajmowano się szerzej aż do wejścia naszego kraju do struktur Unii Europejskiej, natomiast na przełomie ostatnich kilku lat w prasie przeczytać można było o szeregu przypadków uprowadzenia dzieci pochodzących z małżeństw polskich obywateli z cudzoziemcami. Przykład takiej sytuacji, żeby daleko nie sięgać, został przedstawiony w „Rzeczpospolitej” z 7 listopada 2008 r. – w nocie pod tytułem: „Matka ukrywa syna – „będę wal-

czyć o dziecko”, a można ją przedstawić w sposób następujący: „Dwa tygodnie temu dziewięcioletni syn Niemca i rozwiedzionej z nim Polki został porwany sprzed jednej ze szkół w Dusseldorfie. Jedyne ślad, jaki znalazła policja, to porzucony samochód, którym wieziono chłopca. Ślad po nim i jego matce zaginęł. Poszukiwani są dziś przez policję w całej Europie. Kilka dni temu dało się dotrzeć do ukrywającej się kobiety i chłopca.”¹

Czy zatem jest to problem nowy, do dyskusji na łamach prasy popularnej i pism naukowych, czy podjęto już wcześniej starania jego rozwiązania – w postaci regulacji prawnych? Z analizy europejskich rozwiązań, wprowadzonych w ramach struktur organizacyjnych, wyłania się obraz działań trytorowych. Najwcześniejsze rozwiązania zostały zaproponowane przez Haską Konferencję Prawa Prywatnego Międzynarodowego i Radę Europy, kolejne – przez Unię Europejską. Pierwsza z tych struktur, organizacja o nadzwyczajnych zasługach dla rozwoju prawa międzynarodowego prywatnego i unifikacji reguł dotyczących kolizji praw, rozpoczęła swą działalność w 1892 roku. W okresie przed 1945 r. w ramach konferencji przyjętych zostało 6 konwencji, po wojnie – dalszych 39, w tym jej statut w 1955 r.² W ramach konferencji przyjęte zostały dwie konwencje dotyczące kwestii uprowadzeń dzieci: Konwencję dotyczącą cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę z 25 października 1980 r.³ oraz Konwencję dotyczącą jurysdykcji, właściwości prawa, uznania i wykonywania oraz współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i środków podejmowanych w celu ochrony dzieci z 19 października 1996 r.⁴ Przedmiotem pierwszej z nich jest zapewnienie niezwłocznego powrotu dzieci bezprawnie uprowadzonych lub zatrzymanych w jednym z umawiających

1 <http://wiadomosci.onet.pl/1858690,11,item.html> 7/11/2008

2 Pierwsza sesja konferencji miała miejsce w 1893 r., dzięki inicjatywie T.M.C. Assera oraz holenderskiego rządu, następne odbyły się w 1894 r., 1900 r., 1904 r., 1925 r. i w 1928 r. Podczas siódmej sesji w 1951 r. rozpoczęto prace nad jej statutem, jako stałej organizacji międzynarodowej. Od 1956 r. sesje organizacji odbywają się co cztery lata, dwudziesta pierwsza sesja miała miejsce w 2007 r. Informacje z oficjalnej strony organizacji: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.listing (8/11/2008)

3 Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528.

4 Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children – Polska podpisała konwencję w 2000 r., nie została ona ratyfikowana. Por. http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=70 (8/11/2008). Stąd jej postanowienia nie staną się przedmiotem analizy w powyższym artykule.

się państw oraz zapewnienie poszanowania praw do opieki (obejmuje prawo dotyczące opieki nad osobą dziecka, w szczególności prawo do decydowania o miejscu pobytu dziecka) i odwiedzin (obejmuje prawo do zabrania dziecka na czas ograniczony w inne miejsce aniżeli miejsce jego stałego pobytu⁵), określonych przez ustawodawstwo jednego państwa–strony konwencji w innych umawiających się państwach. Konwencję stosuje się do każdego dziecka, które miało miejsce stałego pobytu w umawiającym się Państwie bezpośrednio przed naruszeniem praw do opieki lub odwiedzin – konwencja przestaje obowiązywać, kiedy dziecko osiąga wiek 16 lat.

20 maja 1980 r. w ramach Rady Europy przyjęto Europejską konwencję o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem⁶. W preambule do niej wskazano wzrastającą liczbę spraw, w których dzieci bezprawnie przekazywane są za granicę oraz trudności związane z poszukiwaniem właściwych rozwiązań problemów wyłaniających się na tle takich przypadków, jako powód do przyjęcia wspólnych uzgodnień międzynarodowych. W myśl konwencji, powołane przez umawiające się państwa, na jej mocy, organy centralne współpracują ze sobą i popierają współpracę właściwych organów⁷ w swoich państwach – organy te powinny działać z całą niezbędnością w takich sprawach starannością. W celu ułatwienia wdrażania konwencji organy centralne umawiających się państw: zapewniają przekazywanie wniosków właściwych organów o udzielenie informacji dotyczących kwestii prawnych lub faktycznych o toczącym się postępowaniu, udzielają sobie wzajemnie informacji o obowiązujących przepisach prawnych dotyczących pieczy nad dzieckiem i o zmianie tych przepisów (na wnioski), informują się wzajemnie o wszelkich problemach, jakie mogą wynikać przy stosowaniu

5 W świetle postanowienia SN z 26 września 2000 r., I CKN 776/00, OSNC 2001/3/38: „Miejsce stałego pobytu dziecka w rozumieniu przepisu art. 3 Konwencji dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzonej w Hadze dnia 25 października 1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528), określają fakty uzewnętrzniające długotrwale i stabilnie przebywanie dziecka w miejscu, w którym zaspakaja ono wszystkie swoje potrzeby, niezależnie od istnienia po stronie osób, pod opieką których dziecko pozostaje, zamiaru stałego pobytu. O zamiarze stałego pobytu dziecka nie decyduje wola osób, pod których opieką przebywa.”

6 Dz.U. z 1996 r. Nr 31, poz. 134.

7 Sądowych i administracyjnych.

konwencji oraz, w miarę możliwości, usuwają przeszkody w jej stosowaniu.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z 27 listopada 2003 r.,⁸ które zastąpiło wcześniejsze rozporządzenie 1347/2000⁹ przyjęte w ramach UE, stanowi z kolei przykład regulacji, która miała uzupełnić rozwiązania zawarte w konwencji haskiej z 1980 r., poprzez zobowiązanie państw członkowskich do zapewnienia jak najszybszego odebrania dziecka. Stąd w preambule do rozporządzenia przyjęto, że w przypadkach bezprawnego zabrania lub zatrzymania dziecka, jego powrót powinien nastąpić bezzwłocznie –w tym celu stosuje się nadal konwencję haską z 1980 r., uzupełnioną rozporządzeniem. Sądy państwa członkowskiego, do którego dziecko zostało bezprawnie zabrane lub w którym dziecko zostało bezprawnie zatrzymane, powinny mieć możliwość sprzeciwienia się powrotowi dziecka w szczególnych, należyście uzasadnionych przypadkach, jednakże decyzja taka może zostać zastąpiona późniejszą decyzją podjętą przez sąd państwa członkowskiego miejsca stałego pobytu dziecka przed bezprawnym zabránieniem lub zatrzymaniem. Jeżeli orzeczenie takie pociąga za sobą powrót dziecka, powinien on mieć miejsce bez wymagania żadnej specjalnej procedury dla uznania i wykonania tego orzeczenia w państwie członkowskim, do którego dziecko zostało bezprawnie zabrane lub w którym dziecko zostało bezprawnie zatrzymane. Jeżeli sąd (na podstawie art. 13 konwencji haskiej z 1980 r.) podjął decyzję, że nie dojdzie do powrotu dziecka, informuje sąd właściwy lub organy centralne państwa członkowskiego, w którym dziecko zwykle zamieszkiwało przed bezprawnym zabránieniem lub zatrzymaniem. Jeżeli nie wytoczono powództwa w tym państwie, sąd tego państwa lub organy centralne powiadamiają strony. Obowiązek ten nie stanowi przeszkody dla organu centralnego w powiadomieniu także odpowiednich organów publicznych zgodnie z prawem krajowym. Orzeczenia w sprawie powrotu potwierdzone w państwie członkow-

- 8 Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, Dz. Urz. UE L 338 z 23 grudnia 2003 r., s. 1, odmienny przekład zob. M. Dąbrowski, K. Weitz, KPP 2007, z. 1, s. 197 i n.
- 9 Rozporządzenie Rady (WE) nr 1347/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za dzieci obojga małżonków, Dz. Urz. WE L 160 z 30 czerwca 2000 r., s. 19, inny przekład B. Jankowski, KPP 2002, z. 4, s. 918 i n.

skim pochodzenia zgodnie z przepisami rozporządzenia powinny być uznawane i wykonywane we wszystkich państwach członkowskich bez wymagania żadnej dalszej procedury. Uzgodnienia dotyczące wykonywania takich orzeczeń nadal podlegają prawu krajowemu. Świadcstwo wydane dla ułatwienia stosowania orzeczenia nie powinno podlegać środkom odwoławczym. Podlega ono sprostowaniu tylko w przypadku błędu materialnego, czyli wtedy, gdy błędnie odzwierciedla orzeczenie. Organy centralne powinny współpracować w dziedzinie odpowiedzialności rodzicielskiej zarówno w ogólnym zakresie, jak i w szczególnych przypadkach, wraz ze współpracą mającą na celu wspieranie polubownego rozwiązywania sporów rodzinnych. W tym celu organy centralne uczestniczą w Europejskiej Sieci Sądowej w sprawach cywilnych i handlowych utworzonej decyzją Rady 2001/470/WE z dnia 28 maja 2001 r., ustanawiającą Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych. Do celów sprawnego funkcjonowania rozporządzenia Komisja powinna dokonać przeglądu jego stosowania i zaproponować konieczne zmiany. W stosunkach między państwami członkowskimi UE rozporządzenie ma pierwszeństwo przed Europejską konwencją o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem z 1980 r. oraz przed konwencją haską z 1980 r., w takim zakresie, w jakim dotyczą one spraw będących przedmiotem rozporządzenia.

W maju 2006 r. pod auspicjami T.C.M. Asser Instituut w Hadze i Komisji Europejskiej sformowano zespół osób (naukowców i praktyków) z państw członkowskich UE w celu oceny skuteczności i wykonywania orzeczeń w sprawach rodzinnych zapadłych w tych państwach, a dotyczących stosunków transgranicznych. Efektem tego projektu są raporty krajowe z 25 państw¹⁰, w których również poruszono kwestię wykonywania zarządzeń dotyczących wydania dziecka oraz syntetyczne podsumowanie tej tematyki. Na przytoczenie tutaj zasługuje szereg informacji zawartych w raporcie końcowym, a więc po pierwsze – tabela odzwierciedlająca wykonywanie takich zarządzeń na obszarze Unii Europejskiej, po drugie – wybrane odpowiedzi na pytania postawione praktykom w związku z wykonywaniem zarządzeń. W projekcie uznano, że zasadniczym źródłem rozstrzygnięć są konwencja haska

10 Autorka artykułu jest jednocześnie autorką polskiego raportu.

z 1980 r. oraz rozporządzenie 2201/2003. W większości państw unijnych brak jest krajowych rozwiązań prawnych dotyczących stosowania konwencji haskiej z 1980 r. i rozporządzenia 2201/2003. Jednakże w niektórych z nich wprowadzone zostały przepisy umożliwiające wykonywanie przepisów zawartych w tych aktach prawnych (przy ratyfikacji konwencji odrębne akty prawne w Austrii i Holandii, zmiany w prawie Danii i Włoch, wprowadzenie aktów prawnych umożliwiających wykonywanie rozporządzenia w Belgii, Holandii, na Litwie lub zmian do obowiązujących aktów prawnych – Francja, Niemcy, Grecja, Polska, natomiast w Wielkiej Brytanii dyrektywy Court of Appeal w sprawie *Vigreux v. Michel* dotyczące szybkości postępowania w sprawach o uprowadzenie dziecka)¹¹.

Tabela 1

Wykonywanie zarządzeń¹² dotyczących powrotu dziecka

Legenda: 1 – państwo, 2 – czas, w którym zarządzenie powinno zostać wykonane, 3 – dopuszczalność dobrowolnego oddania dziecka, 4 – stosowanie środków zapobiegających ukryciu dziecka, 5 – działania podejmowane w przypadku ukrycia dziecka, 6 – stosowanie środków karnych w związku z niemożnością wykonania zarządzenia, 7 – obowiązek wystuchania dziecka, 8 – koszty wykonania zarządzenia; OC – organ centralny; Źródło: Comparative study on enforcement procedures of family rights, JLS/C4/2005/06, Synthesis report, T.C.M. Asser Instituut, The Hague, 19 December 2007, s. 69–74.

1	2	3	4	5	6	7	8
Austria	nie	nie, tylko w niektórych przypadkach	nieinformowanie o dacie odebrania dziecka	poszukiwania przez sąd lub OC z pomocą policji, przymus bezpośredni w przypadku, gdy sąd włączy do postępowania państwowe służby bezpieczeństwa	przymus bezpośredni podczas wykonania zarządzenia, grzywna		

11 Comparative study on enforcement procedures of family rights, JLS/C4/2005/06, Synthesis report, T.C.M. Asser Instituut, The Hague, 19 December 2007, s. 59.

12 W artykule użyto określenia: "zarządzenie", jednak być może bardziej odpowiednie, szczególnie w odniesieniu do innych państw, byłoby użycie określenia orzeczenie lub decyzja.

Belgia		tak, zwykle dozwolone					
Cypr	nie-zwłocznie	może być dozwolone, ale nie jest celowe	nie jest możliwe	Możliwość wniesienia sprawy do sądu przeciwko uprowadzającemu o niezastosowanie się do nakazu sądu, poszukiwania przez OC i policję	traktowane jako obrazu sądu		
Czechy	zwykle określany przez sąd	nie, złe doświadczenia	nie	działania policji i władz, zarządzenie powrotu dziecka pozostaje w mocy	grzywna, użycie siły		
Dania	nie-zwłocznie	w pewnych okolicznościach	tak, środki określone podczas postępowania	działania sądu i policji	grzywna, użycie siły		
Hiszpania	czas, w którym zarządzenie powinno zostać wykonane w odrębnej decyzji wydanej przez sąd	nie	zakaz wywozu dziecka lub przekazanie go Child Protection Services, gwarancja pieniężna rodzica, który uprowadził dziecko	ukrycie dziecka może być przestępstwem	sąd jest odpowiedzialny za wykonanie zarządzenia, strony uczestniczące w postępowaniu mogą wystąpić z każdym wnioskiem, jaki uważają za stosowny	dziecko powinno być wysłuchane podczas postępowania wykonawczego, opinia dziecka ma duże znaczenie i może prowadzić do oddalenia wniosku o powrót dziecka – sąd w ciągu 2 dni powinien rozważyć kwestie dobra dziecka i stosowania konwencji międzynarodowych	działania OC są bezpłatne, koszty postępowania ponosi ten, kto uprowadził dziecko, również koszty podróży dziecka

Estonia	nie-zwłocznie	tak, w terminie 10–30 dni		tymczasowe umieszczenie dziecka w instytucji opiekuńczej	grzywna dla osoby utrudniającej wykonanie zarządzenia, użycie przymusu bezpośredniego jest niedopuszczalne w sprawach rodzinnych, ale obecność policji może mieć efekt perswazyjny	jako główna zasada – sąd musi wziąć pod uwagę życzenia dziecka 10–letniego i starszego, jeśli decyduje odnośnie jego interesów, w sprawach dotyczących pieczy czy należy wysłuchać dzieci 7-letnich i starszych	koszty postępowania, ponoszone są przez tego, kto uprowadził dziecko
Finlandia	w trybie pilnym	zwykle pozwala się na dobrowolne wykonanie zarządzenia w pewnym czasie – z reguły termin wyznaczany jest dla umożliwienia rozstrzygnięcia kwestii praktycznych	jeśli konieczne, orzeczenie sądu o umieszczeniu w konkretnym miejscu lub pod pieczęcią/opieką konkretnej osoby	jeśli konieczne, orzeczenie sądu o umieszczeniu w konkretnym miejscu lub pod pieczęcią/opieką konkretnej osoby	warunkowa grzywna, dziecko może być umieszczone pod opieką lub dozorem, przymus bezpośredni w odniesieniu do osoby utrudniającej wykonanie zarządzenia, podczas jego wykonywania	opinia dziecka jest wysłuchana, jeśli zapada orzeczenie dotyczące wykonania zagranicznego orzeczenia z zakresu prawa rodzinnego lub zarządzenia dotyczącego powrotu dziecka, jeśli osiągnęło odpowiedni wiek i dojrzałość	wniosek o zwrot dziecka bez opłat, koszty postępowania ponosi państwo, koszty repatriacji dziecka ponosi wnioskodawca – jednak możliwe jest wystąpienie z roszczeniem o restytucję tych kosztów przez osobę, która uprowadziła dziecko
Francja	brak szczegółowych reguł, podejście do każdego z przypadków w sposób indywidualny może przyspieszyć postępowanie	może być zagwarantowany czas na dobrowolne wykonanie	umieszczenie w instytucji – w wyjątkowych wypadkach	postępowanie prokuratorskie	grzywna, ukrywanie dziecka jest przestępstwem		koszty postępowania ponosi państwo, jeśli wnioskodawca organizuje egzekucję zarządzenia prywatnie, jej koszty ponosi sam, sędzia może obciążyć osobę, która uprowadziła dziecko kosztami jego podróży i postępowania

Niemcy	nie, wykonanie powinno nastąpić w odpowiednim czasie	tak, jeśli takie są oczekiwania – ograniczony do koniecznych przygotowań	sądowy nakaz meldowania się władzom, zatrzymanie dokumentów podróży, zamknięcie granic	poszukiwania prowadzone przez OC z policją, OC ma dostęp do rejestrów państwowych – rejestrów samochodów i mandatów	grzywna i areszt, również w przypadku niezastosowania się do nakazu sądu		
Grecja	nie	zależy od okoliczności sprawy	wniosek prokuratora o wydanie zakazu opuszczenia kraju	działania OC, policji lub prokuratury	grzywna lub areszt (musi być orzeczony)		koszty ponosi ten, przeciwko komu toczy się postępowanie, jednak wnioskodawca powinien wpłacić pewną kwotę na poczet przyszłych kosztów postępowania, koszty podróży ponosi wnioskodawca
Węgry	nie	tak, niezbyt długi okres wyznaczony przez sąd	nie	odnalezienie dziecka jest zadaniem władz prowadzących postępowanie wykonawcze, ostatecznie może być wystawiony nakaz aresztowania uprowadzającego	grzywna jest możliwa, ale nie jest stosowana w tych sprawach (działania prowadzi bailiff i policja), należy unikać działań, które zagrażałyby dziecku	dziecko musi być wysłuchane w każdym przypadku	w przypadku zarządzenia powrotu dziecka, kosztów nie ponosi wnioskodawca
Irlandia	nie, zarządzenie może przewidywać natychmiastowy powrót, w praktyce zobowiązany do zwrotu dziecka wyraża zgodę na termin i czas powrotu dziecka	sąd może wyznaczyć datę, zwykle prawnicy stron są prosi o uzgodnienie daty	brak szczególnych środków, możliwe odebranie paszportów oraz zakaz wywozu dziecka z kraju	policja jest uprawniona, by zatrzymać dziecko, jeśli istnieje podejrzenie, że zostanie ono wywiezione za granicę	pozbawienie wolności, grzywny nie są częste		koszty pokrywa wnioskodawca, w tym koszty podróży dziecka

Włochy	nie, ale cało postępowanie jest traktowane jako pilne	możliwe, ale nieczęste	OC spełnia rolę strażnika w czasie wykonywania zarządzenia i może podjąć działania w celu zlokalizowania dziecka	prokurator inicjuje poszukiwania przez policję i Interpol	wykonanie przez publiczne siły porządkowe, niebezpośrednie środki – za pośrednictwem prawa karnego, areszt		
Łotwa	w ciągu 6 tygodni po zarządzeniu sądu pierwszej instancji, brak określenia limitu czasu dla decyzji sądu wyższej instancji, jednak powinna ona być wykonana bez opóźnień	tak, 10 dni po wydaniu zarządzenia			sąd określa środki, bailiff może użyć siły, policja pomagać w wykonaniu zarządzenia, grzywna możliwa, gdy wykonać nie można, zatrzymanie tylko wtedy, gdy niezastosowanie się do nakazu sądu prowadzi do odpowiedzialności karnej, bailiff i strony mogą wnioskować do sądu o zastosowanie innych środków, jeśli działania organów wykonawczych nie przyniosą efektu		
Litwa	niezwłocznie po ogłoszeniu	tak, szczególnie gdy nie ma ryzyka ukrycia dziecka		postępowanie karne prowadzone przez prokuratora, policja poszukuje dziecka	możliwe jest wykonanie z asystą policji, ale rzadko stosowane, zagrożenie postępowaniem karnym, możliwość zastosowania grzywny		

Luksemburg	nie- zwłocznie po ogłoszeniu	tak, szczególnie gdy nie ma ryzyka ukrycia dziecka		postępowanie karne prowadzone przez prokuratora, policja poszukuje dziecka	możliwe jest wykonanie z asystą policji, ale rzadko stosowane, zagrożenie postępowaniem karnym, możliwość nałożenia grzywny		niewiele przypadków, prokurator może nalegać na dobrowolne pokrycie kosztów podróży dziecka przez stronę, która je uprowadziła – możliwość obciążenia kosztami państwa, strona, która uprowadziła dziecko powinna je następnie zwrócić
Malta	brak określenia w przepisach	może być dozwolone, brak reguł	orzeczenie zakazujące wyjazdu, informacja na granicy	działania OC, policji i prokuratora			
Holandia	sąd określa, w braku określenia – w rozsądnym czasie	możliwe, ale OC może zażądać takiego wykonania	możliwe jest nakazanie policji chronienia dziecka, dziecko może zostać umieszczone w rodzinie zastępczej	działania prokuratora, możliwość podsłuchu rozmów telefonicznych, policja odbierze dziecko po jego zlokalizowaniu	teoretycznie możliwa grzywna i pozbawienie wolności, w praktyce rzadko stosowane – nie są w najlepszym interesie dziecka		koszty postępowania ponosi OC, repatriacji dziecka – rodzice
Polska	brak określenia w przepisach	sąd ustala datę, do której powinien nastąpić zwrot dziecka	sąd może zakazać wywozu dziecka za granicę lub podjąć inne działania prewencyjne, np. depozyt pieniężny	postępowanie prowadzone przez sąd z udziałem policji, osoby mogą zeznawać pod przysięgą na okoliczność miejsca przebywania dziecka	zatrzymanie, orzeczone w postępowaniu karnym		z zasady wnioskodawca ponosi koszty postępowania i repatriacji dziecka – jednak zwykle koszty postępowania obciążają państwo
Portugalia	nie, sąd ustala datę powrotu, zwykle w porozumieniu ze stronami	oczekiwane	brak szczególnych środków	działania OC, prokuratora i policji	możliwe różne decyzje z zakresu prawa cywilnego, postępowanie karne możliwe, gdy nakaz sądu jest nierespektywany	zaangażowanie dziecka w postępowanie wykonawcze jest rzadkie	ponoszone przez wnioskodawcę – jednak do zwrotu przez stronę, która przegrała sprawę w sądzie, zwykle objęte pomocą prawną

Słowenia	nie, sąd ustala	może nastąpić w czasie określonym przez sąd					
Słowacja	nie, rozporządzenie powinno być wykonane po jej doręczeniu lub po upływie okresu wyznaczonego dla dobrowolnego zwrotu dziecka	sąd może ustalić czas dobrowolnego wykonania	zagrożenie postępowaniem karnym (art. 210 kk.).	Działania sądu, policji i władz lokalnych	grzywna i przymus wobec osoby, która uprowadziła dziecko		koszty postępowania ponosi państwo, również koszty reprezentacji przez Centre of international legal protection, koszty innej reprezentacji ponosi reprezentowany, chyba że przysługuje mu pomoc prawna, wnioskodawca zwykle ponosi koszty repatriacji dziecka

Szwecja	sąd decyduje – nakazuje natychmiastowy powrót (gdy istnieje ryzyko wywiezienia dziecka z kraju lub niewykonania zarządzenia sąd może również nakazać przymusowe odebranie dziecka przez policję, może jednak określić sposób i czas dobrowolnego wykonania zarządzenia)	jeżeli dobrowolne wykonanie jest oczekiwane, sąd może włączyć pracowników socjalnych i mediatorów, aby do niego zachęcili			grzywna lub alternatywnie odebranie przez policję orzeczone przez sąd – sąd z urzędu może orzec o grzywnie lub odebraniu dziecka osobie, która je wprowadziła, zmiany w prawie zwiększają możliwość wprowadzania środków karnych, jednak sąd, jak wcześniej, może zdecydować o grzywnie tylko wtedy, gdy uzna, że na skutek tego orzeczenia dziecko zostanie zwrócone bezzwłocznie, oznacza to, że w sprawach transgranicznych zwykle sąd zdecydował z udziałem policji	przed wydaniem zarządzenia dziecko powinno mieć możliwość wyrażenia swojego zdania, zostanie ono wysłuchane chyba że sąd zdecyduje, że jest to niewłaściwe ze względu na wiek dziecka i jego dojrzałość – ten wyjątek jest interpretowany bardzo rygorystycznie, wysłuchanie nastąpi w taki sposób, aby wziąć pod uwagę wiek i dojrzałość dziecka, ocena wypowiedzi młodszego dziecka będzie przeprowadzona przez osoby posiadające określoną wiedzę w tym zakresie – (wysłuchanie i ocena – zwykle pracownicy socjalni)	
Wielka Brytania	niezwłocznie	sąd ustala datę, do której powinien nastąpić zwrot dziecka	zatrzymanie paszportu	tipstaff (urzędnik sądowy Supreme Court) wyda decyzję w sprawie poszukiwania dziecka	brak środków		wykonanie zarządzenia objęte pomocą prawną, koszty pokrywane są z funduszy państwa, repatriacja odbywa się na koszt wnioskodawcy

W projekcie przyjęto, że uzupełnieniem do rozważań natury teoretycznej w raportach krajowych powinna być część empiryczna, której przygotowanie polegało na postawieniu przygotowanych wcześniej pytań praktykom mającym do czynienia ze sprawami dotyczącymi uprowadzenia dziecka. Przyjęto, że należy przeprowadzić rozmowy z 500 takimi osobami (w tym z 38 z Polski)¹³, dzieląc tę liczbę na liczbę

13 W rzeczywistości osób takich było 508. Por. Comparative study on enforcement procedures of family rights, JLS/C4/2005/06, Synthesis report, T.C.M. Asser Instituut, The Hague, 19 December 2007, s. 101.

bę państw unijnych w ten sposób, w jaki przydzielona została poszczególne państwom ilość miejsc w Parlamencie Europejskim. Poniżej przedstawione zostały wybrane pytania dotyczące wykonywania zarządzeń powrotu dziecka.

Tabela 2

Jakie jest twoje wrażenie dotyczące czasu potrzebnego do wykonania zarządzenia, w świetle którego dziecko powinno być wywiezione z twojego państwa do innego państwa członkowskiego UE?

	Liczba	%
Zarządzenia są zwykle lub prawie zazwyczaj wykonywane szybko	17	12%
W większości spraw zarządzenia są wykonywane szybko	29	20%
W większości spraw wykonanie zarządzeń prowadzi do komplikacji, ktoś próbuje spowolnić proces wykonywania zarządzenia	62	43%
Wykonanie zarządzeń zwykle lub prawie zazwyczaj trwa długi czas	30	21%
Zarządzenia nie jest wykonane	5	3%
Ogółem	143	100%

Tabela 3

Gdy miejsce, w którym znajduje się dziecko jest nieznanne, jakie metody może zastosować krajowy organ centralny, aby odnaleźć dziecko?

	Liczba	%
Żadne	9	6%
Inne władze/organy państwowe zaczynają poszukiwania	64	43%
Poszukiwanie w publicznych rejestrach	191	68%
Poszukiwanie w zamkniętych rejestrach	45	30%

Inne (np. ujawnienie kodów telefonów komórkowych i danych bankowych, w celu poznania miejsc wypłacania pieniędzy z kont – w Wielkiej Brytanii)	10	7%
Ogółem	149	100%

Tabela 4

Oceni w skali 1–5 (1= najbardziej efektywna, 5= najmniej efektywna) efektywność następujących metod poszukiwania dziecka:

	1		2		3		4		5		Ogółem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Poszukiwania przez policję	66	43%	43	28%	26	17%	13	9%	4	3%	152	100%
Upublicznienie (np. ogłoszenia, telewizja, Internet)	31	22%	41	30%	38	28%	20	14%	8	6%	138	100%
Prywatne poszukiwania przez zainteresowaną stronę	44	30%	47	32%	33	22%	15	10%	8	5%	147	100%
Inne (np. systematyczne kontakty z rodziną porwacza, żądanie kontaktu i podjęcia dyskusji, ujawnienie kodów telefonów komórkowych i danych bankowych)	4	9%	7	16%	9	20%	6	14%	18	41%	44	100%

Tabela 5

Czy z twojego doświadczenia wynika, że doręczenie zarządzenia dotyczącego powrotu dziecka spowalnia proces jego powrotu?

	Liczba	%
Tak	34	21%
Nie	54	33%
Nie mam zdania	75	46%
Ogółem	163	100%

Tabela 6

Jeśli tak, to jakie są powody tego spowolnienia?

	Liczba	%
Osoba, której należy doręczyć zarządzenie nie może być zlokalizowana	67	82%
Kwestią dyskusyjną jest to, komu należy doręczyć zarządzenie	19	23%
Inne powody (np. błędne okoliczności, obiekcje ze strony dzieci, brak zgody dziecka)	12	15%
Ogółem	82	100%

Tabela 7

Czy normalne jest, że po odnalezieniu dziecka organ państwowy (organ centralny) przygotowuje powrót dziecka?

	Liczba	%
Nie. Nie jest konieczne przygotowywanie powrotu dziecka, dziecko po prostu wraca tak szybko, jak to możliwe. Przygotowania są ograniczone do ustalenia co do /zorganizowania podróży	42	36%
Tak. Powrót jest poprzedzony szeregiem działań	76	64%
Ogółem	118	100%

Tabela 8

Gdy organ państwowy (organ centralny), przygotowuje powrót dziecka, które z poniższych praktyk stosuje?

	Liczba	%
Organizowanie spotkań rodziców, jeśli do uprowadzenia doszło między nimi	34	33%
Spotkanie z osobą, z którą dziecko przebywa	44	43%
Jeśli dziecko chodzi do szkoły, spotkanie z władzami szkoły	21	21%
Przeprowadzenie rozmowy z dzieckiem	40	39%
Badanie lekarskie dziecka	19	19%
Inne	13	13%
Dzieci są po prostu odsyłane tak szybko, jak to możliwe	38	37%
Ogółem	102	100%

Tabela 9

Gdy organ państwowy (organ centralny) przygotowuje powrót dziecka i chce je zabrać z miejsca, w którym przebywa, w jaki sposób można opisać to, co zwykle się dzieje?

	Liczba	%
Zwykle osoba, z którą dziecko przebywa jest wezwana do przekazania dziecka w określonym dniu i miejscu. Jeśli do tego nie dojdzie, dalsze kroki, wliczając zastosowanie środków karnych, mogą być podjęte	35	23%
Władza ustala datę odebrania dziecka w porozumieniu z osobą, z którą ono przebywa	17	11%
Władza przejmuje dziecko pod swoją opiekę tak szybko, jak to możliwe, a następnie organizuje powrót dziecka do państwa jego pochodzenia	22	15%
Praktyka jest inna	10	7%
Nie mam zdania	65	44%
Ogółem	149	100%

Tabela 10

Jaka twoim zdaniem jest najlepsza metoda wykonania zarządzenia?

	Liczba	%
Dyskusje powinny być ograniczone do minimum. Dziecko powinno być zabrane z powrotem do kraju swego pochodzenia tak szybko, jak to możliwe	29	19%
Jest nieuniknione i konieczne uzgodnienie powrotu ze wszystkimi osobami zainteresowanymi, w tym z dzieckiem	39	26%
Żadne z powyższych. Najlepsza metoda różni się od przypadku do przypadku i nie można generalizować	55	36%
Żadne z powyższych. Najlepszą metodą jest... (np. mediacja)	2	1%
Nie mam zdania	26	17%
Ogółem	151	100%

Tabela 11

Jak często zarządzenia dotyczące powrotu dziecka są zaskarżane lub kwestionowane?

	Liczba	%
W każdej sprawie	26	23%
W prawie każdej sprawie (90%)	20	18%
W 70%–90% spraw	12	11%

W więcej niż 50% spraw	15	13%
Pomiędzy 30 a 50% spraw	7	6%
W mniej niż 30% spraw	12	11%
Prawie nigdy (mniej niż 10%)	16	14%
Nigdy	6	5%
Ogółem	114	100%

Tabela 12

Co jest powodem zaskarżenia?

	Liczba	%
Osoba żądająca zwrotu dziecka wyraziła pierwotnie zgodę na wyjazd dziecka	47	40%
Wielkie ryzyko dla fizycznego i psychicznego zdrowia dziecka	89	76%
Konflikt z decyzją sądu państwa, do którego dziecko zostało uprowadzone	31	26%
Dziecko nie chce wracać	72	62%
Inne (np. drugi rodzic nie wykonywał swych obowiązków wobec dziecka w czasie, gdy doszło do uprowadzenia, przemoc w rodzinie, drugi rodzic nie sprawował należytej pieczy nad majątkiem dziecka)	8	7%
Ogółem	117	100%

Z przedstawionych powyżej informacji wyłania się następujący obraz obrotu prawnego między państwami unijnymi w sprawach dotyczących uprowadzeń dzieci za granicę. Stanowią one element obrotu prawnego między państwami. Ich ilość jest trudna do oszacowania, ponieważ w wielu państwach nie są publikowane dane statystyczne ich dotyczące¹⁴. Wprowadzone instrumenty prawne usprawniają prowadze-

14 Z bardzo niekompletnych danych dotyczących 2004 r. wynika, że w Belgii wydano 112 zarządzeń dotyczących powrotu dziecka (w 31 przypadkach nastąpiło dobrowolne oddanie dziecka), w Czechach takich zarządzeń było 12, w Estonii – 3, w Finlandii – 3 (w 3 przypadkach nastąpiło dobrowolne oddanie dziecka), na Litwie – 3, w Irlandii było ich 58, w Holandii – 107, w Danii takich spraw było 23, w Portugalii – 12, na Słowacji – 80, w Niemczech – 316 (w tym wydano 240 zarządzeń dotyczących powrotu i w 28 przypadkach doszło do dobrowolnego oddania dziecka), w Grecji na 16 zarządzeń – 4 wykonano dobrowolnie, we Włoszech na 130 spraw wydanych zostało 98 zarządzeń powrotu, w Wielkiej Brytanii w 144 sprawach wydano 68 zarządzeń powrotu oraz w 15 przypadkach nastąpił dobrowolny zwrot dziecka. *Ibidem*, s. 146. Ponadto w 2003 r. konwencja haska z 1980 r. została zastosowana w odniesieniu do w przybliżeniu 2211 dzieci, a w 1999 r. – do 2030 dzieci (nie tylko w relacjach między państwami UE, a szerzej między państwami–stronami konwencji). Por. A Statistical Analysis of Applications made in 1999 under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction drawn up by Professor Nigel

nie postępowań, jednak nie eliminują problemów dotyczących wykonywania zarządzeń dotyczących powrotu dziecka. Można nawet przyjąć, że wydanie takiego zarządzenia z reguły skutkuje komplikacjami różnej natury. Podstawowym problemem jest odnalezienie rodzica, który uprowadził dziecko – zlokalizowanie dziecka jest konieczne, aby zapewnić mu powrót do kraju pochodzenia, natomiast rodzica, z przyczyny konieczności doręczenia mu zarządzenia. Oczywiście, sam problem odnalezienia ukrytego dziecka urasta do rangi problemu o decydującym znaczeniu dla całego postępowania, jeśli środki stosowane w danym państwie są niewystarczające, aby dziecko odnaleźć i odebrać. W każdej sprawie zasadnicze znaczenie ma dobro dziecka i nienarazanie go na jakikolwiek jego uszczerbek, w szczególności taki, który miałby wpłynąć na przyszłe życie dziecka i jego stosunki z rodzicami. Stąd też wątpliwość, czy konieczne jest stosowanie siły i przymusowe odbieranie dziecka. Ponadto wykonywanie zarządzeń trwa z reguły długo, określony w art. 11 (3) rozporządzenia 2201/2003 sześciotygodniowy limit czasu z reguły więc jest przekraczany, w szczególności, gdy wobec zarządzenia został zastosowany środek odwoławczy, który wstrzymuje wykonanie zarządzenia. Na temat jakości obrotu prawnego w tych sprawach wypowiedzieli się również praktycy biorący udział we wspomnianym powyżej projekcie¹⁵:

-
- Lowe, Ms Sarah Armstrong and Ms Anest Mathias, Preliminary Document No 3 of March 2001 for the attention of the Special Commission of March 2001 (Revised version, November 2001), Permanent Bureau of the Conference, The Hague, Netherlands, s. 34 i n., A Statistical Analysis of Applications Made in 2003 under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction Part I – Overall Report drawn up by Professor Nigel Lowe Preliminary Document No 3, Part I, of October 2006 for the attention of the Fifth Meeting of the Special Commission to review the operation of the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction of October – November 2006, 2007 Update, Permanent Bureau of the Conference, The Hague, Netherlands, s. 65 i n.
- 15 Comparative study on enforcement procedures of family rights, JLS/C4/2005/06, Synthesis report, T.C.M. Asser Instituut, The Hague, 19 December 2007, s. 125–126.

Tabela 13

Proszę skomentować sposób wykonywania zarządzeń w stosunkach między państwami UE, porównując obecną sytuację, gdy stosowane jest zarówno rozporządzenie UE i haska konwencja z 1980 r. do sytuacji sprzed kilku lat.

	Liczba	%
Sytuacja nie poprawiła się w znaczny sposób	22	26%
Sytuacja poprawiła się w znaczny sposób	19	22%
Sytuacja poprawiła się, ale nie w znaczny sposób	30	35%
Sytuacja w ogóle się nie poprawiła	15	17%
Ogólnie	86	100%

Tabela 14

Jeśli uważasz, że powinny być usunięte kolejne bariery dotyczące wykonywania zarządzeń, jakie środki masz na myśli?

	Liczba	%
Nie wydaje mi się, że należy usuwać kolejne bariery dotyczące wykonywania zarządzeń	19	17%
Przez wprowadzenie takiej lub prawie takiej samej procedury wykonywania zarządzeń we wszystkich państwach UE	78	70%
Przez eliminację konieczności uzyskania zarządzenia dotyczącego wykonanie orzeczenia (exequatur) w stosunkach między państwami UE	28	25%
Przez uwypuklenie priorytetu orzeczenia sądu państwa, z którego dziecko zostało uprowadzone	28	25%
Inne środki	5	4%
Ogółem	112	100%

Tabela 15

Jeśli uważasz, że konieczne jest stosowanie środków prewencyjnych, jakie środki masz na myśli?

	Liczba	%
Nie wydaje mi się konieczne stosowanie środków prewencyjnych	18	17%
Umożliwienie weryfikacji informacji odnośnie do tego, kto jest osobą odpowiedzialną za dziecko i czy przemieszczanie się dziecka w ramach UE zostało zaaprobowane przez odpowiednią osobę	72	67%
Środki dotyczące oceny ważności dokumentów podróży	51	47%
Inne	6	6%
Ogółem	108	100%

Nie odnotowano innych uwag dotyczących skuteczności wykonywania zarządzeń lub też konieczności wprowadzania innych środków mających zapobiec sytuacjom, gdy dziecko jest uprowadzane za granicą lub gdy istnieje konieczność odebrania go rodzicowi siłą. Jednak, dla uzyskania efektu w postaci zapewnienia skuteczności wprowadzonych rozwiązań prawnych, wspomniane już organizacje prowadzą szereg działań pozalegislacyjnych. Haska Konferencja Prawa Międzynarodowego Prywatnego również prowadzi badania nad stosowaniem konwencji z 1980 r., monitorując państwa-sygnatariuszy tej umowy. Na stronie internetowej dotyczącej konwencji zawarte są raporty z poszczególnych państw, w postaci odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszach przygotowanych przez organizację. Tam też można znaleźć dane statystyczne (brak polskich), ponadto w ramach konferencji przygotowano bazę danych dotyczącą orzeczeń sądowych w sprawach dotyczących uprowadzeń dzieci za granicę (INCADAT, the International Child Abduction Database¹⁶). Z kolei w ramach Parlamentu Europejskiego powołany został Mediator do spraw rodzicielskiego uprowadzenia dziecka za granicę. Stanowisko to zostało stworzone w 1987 r., w celu udzielenia pomocy dzieciom z małżeństw różnej narodowości, uprowadzonym przez jedno z rodziców – pomoc ta polegać ma na doprowadzeniu do dobrowolnego porozumienia między rodzicami dziecka, uwzględniając przy tym, że w każdym postępowaniu nadrzędne znaczenie ma dobro dziecka.¹⁷ Jako przykład działalności mediatora podano sytuację, w której: „Po rozpadzie małżeństwa ojciec, obywatel kraju X, i matka, obywatelka kraju Y, zdecydowali się na rozwód, pozostali jednak wraz z synem w kraju X. Matka była głównym opiekunem, a ojciec miał prawo do kontaktów z dzieckiem. Pewnego dnia matka, nie informując ojca dziecka i bez uzyskania jego zgody, wyjechała z synem do kraju swojego pochodzenia Y, łamiąc w ten sposób prawo. Ojciec niezwłocznie poinformował organ centralny w kraju X o zniknięciu syna i matki. Organ centralny kraju X zwrócił się do or-

16 www.incadat.com

17 Od 2004 r. mediatorem PE jest Evelyne Gebhardt, wcześniej były nimi Marie-Clau-
de Vayssade (1987–1994) i Mary Banotti (1995–2004). Z wnioskiem o wszczęcie po-
stępowania może wystąpić każdy z rodziców. Por. <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?jsessionid=935CA46EAF76C33A4D5509C18D344C9.node2?language=PL&id=154> (8/11/2008)

ganu centralnego w kraju Y o pomoc w ich odnalezieniu, po czym oboje zostali sprowadzeni do kraju X. Równoległe do toczącego się postępowania sądowego matka i ojciec wszczęli postępowanie mediacyjne. Wspólnie ze swoimi prawnikami odbyli trzy sesje weekendowe z wybranymi mediatorami (z uwagi na wiek syn nie brał w nich udziału) i osiągnęli porozumienie. Po podpisaniu dokument ten przekazano sądowi w celu zapisania go w postanowieniu sądowym.”¹⁸ Mediator pomaga stworzyć zespół mediacyjny dla każdego przypadku z osobna, kierując się zasadą, że w skład grupy mediacyjnej powinni wchodzić jedna kobieta i jeden mężczyzna, jeden prawnik i jeden nie prawnik (osoby te powinny mówić w językach stron będących w sporze).¹⁹ Ponadto w celu wyjaśnienia niektórych kwestii zawartych w rozporządzeniu 2201/2003 opracowano do niego praktyczny przewodnik.

Czy zatem istnieją sposoby zaradzenia problemom, jakie rodzi uprowadzenie dziecka za granicę? Wydaje się, że wszystkie sugerowane tutaj środki mają swoje uzasadnienie – jednak zwiększenie możliwości kontroli, czy dziecko opuszcza kraj z osobą uprawnioną i czy drugi z rodziców wyraził zgodę na wyjazd dziecka (o ile jest do tego uprawniony) nie wydaje się w zjednoczonej Europie propozycją możliwą do realizacji. Natomiast możliwość stosowania mediacji uzmysłowić powinno rodzicom, ale również organom wykonującym zarządzenia sądów, że sprawy te dotyczą dalszych losów dzieci i ich relacji z rodzicami, które powinny istnieć i układać się w odpowiedni sposób. Mediator

18 <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=154&pageRank=3&language=PL> (8/11/2008)

19 <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=154&pageRank=2&language=PL> (8/11/2008). Koncepcja zastosowania mediacji w tego rodzaju sporach została również przyjęta przez polskich i niemieckich mediatorów, a jej założenia zostały zaprezentowane w Deklaracji wrocławskiej dotyczącej dwunarodowościowych mediacji rodzinnych z października 2007 r.: mediacja powinna być prowadzona jako tzw. komediacja dwunarodowościowa, czyli przy udziale dwóch mediatorów, mediatorzy powinni pochodzić z tych samych krajów, z których pochodzą strony mediacji, w przypadkach polsko-niemieckich uprowadzeń dzieci za granicę, mediatorzy powinni pochodzić odpowiednio z Polski i Niemiec, w ten sposób mediatorzy reprezentować będą kulturę i tradycję obojga rodziców, w skład zespołu mediacyjnego powinna wchodzić kobieta i mężczyzna (w ten sposób obie płcie będą reprezentowane), jeden mediator powinien mieć wykształcenie psychologiczno-pedagogiczne, drugi prawnicze (duża dynamika konfliktu wymaga umiejętności komunikacyjno-psychologicznych mediatora, wiedza prawnicza drugiego mediatora powinna obejmować zagadnienia dotyczące władzy rodzicielskiej oraz postępowania w przypadku rodzicielskiego uprowadzenia dziecka), w przypadkach uprowadzenia dziecka, oboje mediatorzy powinni być gotowi do przeprowadzenia mediacji w ciągu jednego, dwóch tygodni od otrzymania zlecenia. *Ibidem*.

umożliwia alternatywne do sądowego rozwiązanie sporu między rodzicami (również dostarcza im informacji i porad) – rodzice mogą aktywnie i świadomie rozwiązać wszystkie kwestie rodzinne. Porozumienie podpisane przez strony zostaje przekazane do sądu, który nadaje mu charakter prawny, a takie postanowienie sądu może być uznane i wykonane w innych państwach. Poza tym, jest to postępowanie szybsze i tańsze niż postępowanie sądowe, i, co jest nie bez znaczenia, porozumienie takie pozwala uniknąć niepotrzebnego postępowania dotyczącego zwrotu dziecka i jego przemieszczenia z jednego państwa do drugiego lub ten proces usprawnić²⁰.

20 Źródło: <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=154&pageRank=2&language=PL> (8/11/2008). Por. Sprawozdanie Okresowe, Evelyne Gebhardt, posłanka do PE, Mediator Parlamentu Europejskiego ds. rodzicielskiego uprowadzenia dziecka za granicę, Bruksela, 1 marca 2007 r., 2/16.